

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

**PEDAGOGIK OLIIY TA‘LIM MUASSASALARIDA TA‘LIM JARAYONINI
TASHKIL ETISHDA AMALIYOT BILAN UZVIYLIGINI TA‘MINLASH
MASALALARI**

**Respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya
2024-yil, 15-oktyabr**

**Republic-wide scientific and scientific-technical conference
ISSUES OF ENSURING INTEGRATION WITH PRACTICE IN
ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS IN INSTITUTIONS OF
PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION**

October 15, 2024

1974 2024
**Республиканскую научно-техническую конференцию на тему
«РОЛЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА
ВЗАИМОСВЯЗИ С ПРАКТИКОЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ»,
которая состоится 15 октября 2024 года**

JIZZAX – 2024

3. Shavkat-Mirziyoyev: Asarlar 1-jild. milliy taraqqiyot yo‘limizni qattiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘ramiz.
4. Шавкат Мирзиёев: Янги Ўзбекистонда эркин ва фаровон яшайлик!
5. Шавкат Мирзиёев: Erkin va farovon demokratik o‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.
6. Mamasodikovna J. Z. Development of the economy of the republic of uzbekistan to support small business and private enterprise.
7. Жабборова З.М. КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ //ИТМОИЙ ФАНLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 55-60.
8. Mamasodikovna J. Z. Development of the economy of the republic of Uzbekistan to support small business and private enterprise //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – Т.12. – №.1. – С.22.26.
9. Жабборова З. М. О СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2018. – №. 12-4. – С. 47-50.
10. Mamasodikovna J. Z. DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN TO SUPPORT SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTERPRISE //A BIBLICAL NARRATIVE OF THE THEOLOG OF WORK.
11. Rasulova S., Jabborova Z. PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP //International Finance and Accounting. – 2019. – Т. 2019. – №. 3. –С. 18.

YOSHLAR TARBIYASIDA AJDODLAR MA’NAVIY MEROSINING O‘RNI

Usmon S. To‘pchiyev

t.f.f.d. Jizzax DPU o‘qituvchisi

Annotatsiya:

Maqolada ajdodlarimizning betakror ma’naviy merosi va uning tarixiy ildizlari yoritilgan ekan, ma’naviyatning tarixiy ildizlari zaminimizda yaratilgan qadimgi tosh bitiklar, rivoyatlar, afsonalar, hikoya va dostonlar, xalq og‘izaki ijodi, shuningdek buyuk qomusiy allomalar ilmiy merosida o‘z aksini topgan bo‘lib, ularning yosh avlod tarbiyasidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *ma’naviy meros, yosh avlod, buyuk allomalar, “Avesto”, Muso al-Xorazmiy, Forobiy, Ahmad al-Farg‘oniy, Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Boburb, “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li” dostonlari, ta‘lim-tarbiya.*

Bugungi kunda jamiyat ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida, shu jumladan, ma’naviy hayotimizda ham chuqur o‘zgarishlar, islohotlar davom etmoqda. Mazkur yangilanishlar jarayonida milliy o‘zlik va o‘ziga xoslikni yaxlit tarzda anglab yetgan, erkin demokratik tafakkurga ega bo‘lgan jamiyat a‘zolarini tarbiyalash vazifalarini hal etishda ajdodlar ma’naviy merosi rolining ortib borishi tabiiy.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “... buyuk zotlarning qoldirgan bebaho merosini chuqur o‘rganish, ularning qadamjolarini obod qilish va xotirasini abadiylashtirish bo‘yicha birgalikda qilgan ishlarimiz ham barchamizga mamnuniyat yetkazadi” [1: 45-bet]. Ta’kidlash joizki, ta‘lim-tarbiya jarayonida ajdodlarimiz yaratgan bebaho ma’naviy merosdan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

“...har qanday sivilizatsiya ko‘pdan ko‘p xalqlar, millatlar, elatlar faoliyatining samarali ta’sirining mahsulidir. Bir so‘z bilan aytganda, ko‘chmanchilar, bosqinchilar kelib-ketaveradi, lekin xalq boqiy qoladi, uning madaniyati abadiy yashaydi” - deganida tarixan shu zaminda yashagan

xalq tarixi bugungi avlod boyligi, unga ajdodlaridan qolgan buyuk meros ekanligini ta'kidlagan edi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov [3: 13-bet].

Darhaqiqat, xalqimiz ma'naviyatining tarixiy ildizlari zaminimizda yaratilgan qadimgi tosh bitiklar, rivoyatlar, afsonalar, hikoya va dostonlarga, xalq og'izaki ijodiga borib taqaladi. Spitemen, Alpomish, Go'ro'g'li, Tomaris va Shiroq to'g'risidagi rivoyat va dostonlarda vatanparvarlik, mardlik, do'stlik, sadoqat, vafo, xalq va yurt ozodligi ulug'langan[4: 139-bet].

“Alpomish” dostoni millatimizning o'zligini namoyon etadigan, avlodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan qaxramonlik qo'shig'idir. Sir emas, Sho'rolar davrida asrlar mobaynida tildan-tilga ko'chib, avlodlar doimiyliigi va vorisiyiliginii saqlashda oltin xalqa bo'lgan afsonalar, rivoyatlar, ertaklar, topishmoqlar va latifalar zo'rvonlik bilan yo'q qilindi[3: 42-bet]. Shu jumladan, “Alpomish”, “Go'ro'g'li”, “Xasanxon”, “Nurali”, “Sherali” kabi dostonlar, milliy qo'shiq va laparlar g'oyaviy nuqtai nazardan zararli deb topildi. Umuman, barcha milliy-madaniy yodgorliklar singari o'zbek xalq og'zaki ijodining yuksak namunalariga ham kommunistik mafkura nuqtai nazaridan qaraldi va ana shu o'lchov bilan baho berildi, deydi kuyinib professor M.Murodov.

O'zbek xalq ijodiyotining odamlarni insof va diyonatga, imon va e'tiqodga, mehnatsevarlik va yurtparvarlikka, odob-axloq va madaniyatga chorlovchi asosiy g'oyalaridan foydalanish o'rniga ular o'tmishni ideallashtiradi, pirlar, aziz-avliyolar, podshohlar, muqaddas qadamjolar, maqbaralaru madrasalarni ulug'laydi, shu tariqa odamlar oniginii eskilik sarqitlari bilan zaharlab, ular e'tiborini sovet tuzumidan chetga tortadi, deb qoralandi. Xalq ijodiyotining ko'plab asarlari, masalan, mashhur xalq kuychisi O'tar shoir Safarov aytgan “Oyparcha” dostoni qayta ishlanib, xohlagancha qisqartirilib, qaychilanib zamonaviylashtirilganidan, undagi asl g'oyalar tushirilib qoldirilganidan keyingina nashr etildi. O'tar shoir Safarov o'g'li Qorabaxshiga kitobni o'qitib o'ksigan, bu men aytgan doston emas, deb yig'lagan ekan[3: 43-bet].

Ota bobolarimizning asrlar davomida to'plagan hayotiy tajribasi, diniy axloqiy, ilmiy, adabiy qarashlarini ifoda etadigan yodgorliklar orasida bundan qariyib uch ming yil muqaddam Xorazm voxasi xududida yaratilgan, “Avesto” deb atalgan bebaho ma'naviy merosimiz ham alohida o'rin tutadi. Bu asar ajdodlarimizning komillik sari bosib o'tgan ma'naviy yuksalish bosqichi sifatida biz uchun nixoyatda qimmatlidir. “Avesto”dagi axloqiy qarashlar asrlar osha hamon ijtimoiy-ma'naviy hayotimizda o'z ahamiyatini yo'qotmasdan kelmoqda.

“Avesto”ning asosiy mazmun mohiyatini belgilab beradigan “Ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal” degan tamoyilini oladigan bo'lsak, unda hozirgi zamon uchun ham behad ibratli saboqlar borligini ko'rish mumkin. Ana shunday fikrlar, ya'ni ezgu niyat, so'z va ish birligining jamiyat hayotining ustuvor g'oyasi sifatida talqin etish bizning bugungi ma'naviy ideallarimiz bilan naqadar uzviy bog'liq, nechog'lik mustahkam hayotiy asosga ega ekanligi ayniqsa, diqqatga sazovordir.

Milliy tariximizning shonli sahifalariga nazar tashlar ekanmiz, buyuk bobolarimiz - Muso al-Xorazmiy, Forobiy, Ahmad al-Farg'oniy, Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi allomalarimizning jahon sivilizatsiyasiga naqadar tengsiz hissa qo'shganlarini bilib olamiz[2: 9-bet]. Shu ma'noda, tarix biz uchun cheksiz g'urur-iftixor manbaidir. Mazkur zotlarning boy merosi ma'naviyatimizning ulkan zaminlari hisoblanadi.

Buyuk muhaddis allomamiz al-Buxoriyning fikricha, qalbi pok, imonli, atrofdagilarga qo'li bilan ham tili bilan ham zarari tegmaydigan, odamlarga faqat yaxshilik qiladigan va yordam beradigan insonlargina axloqan barkamoldirlar. Alloma jamiyat taraqqiyotini halol mehnat qilishda deb biladi. Uning “Sulosiyotul Buxoriy” (Al-Buxoriyning uchliklari) asrida “Agarda qavm (jamoat) mehnat qilmas ekan, u tanazzulga mahkumdur!”, -degan fikr bayon qilingan[5: 60-bet].

Al Buxoriy asarlari nafaqat diniy bilimlarni, balki odob-axloqli, yuksak insoniy fazilatlarni ham targ'ib qiladi. Jumladan, “Al-Jomi' as-Sahih” asarida ilmning fazilati, odob axloq-kiyinish, taom yeyish, odamlar bilan muomala qilish masalalari keng yoritilgan. Shuningdek, asarda insonni axloqan pok bo'lishiga undovchi insoniy fazilatlardan mehr-oqibat, sahiylik, ochiq ko'ngillilik, ota-

onaga e'tibor, kattalarga hurmat, kichiklarga va qarindoshlarga g'amxo'rlik, faqiru bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug'lash, halollik, poklik, o'zaro do'stlik, tinch-totuv yashash kabi xislatlar yuqori baholanadi.

Madaniy-ma'naviy merosimizda Amir Temurning "Temur tuzuklari" katta ahamiyatga ega. "Temur tuzuklari" da ijtimoiy-siyosiy masalalar bilan birga ma'naviyat masalasiga ham katta ahamiyat berilgan. "Tuzuklar" deb turkiy so'z bilan atalgan qonun-qoidalar Amir Temur tuzgan xalqparvar davlatning ming yillik tariximizda misli ko'rilmagan yangi tipdagi adolatparvar davlat bo'lganidan dalolat beradi. Shu o'rineda Prezidentimizning: "... Shaxsan men Sohibqiron bobomiz bizga meros qilib qoldirgan "Tuzuklarni o'qisam, huddiki o'zimga qandaydir katta ruhiy kuch-quvvat topgandek bo'laman" - degan teran fikrlarini aytib o'tish joiz[6: 13- bet].

Amir Temurning tarixiy xizmati, uning insoniyat taraqqiyotida tutgan o'rni, jahon ijtimoiy-siyosiy jarayonlariga ta'siri faqat shular bilan kifoyalanmaydi. Uning aytish mumkinki, boshqaruvdagi taktika va srategiyasi, milliy xavfsizlik va mudofaa, adolatli fuqarolik jamiyatini takomillashtirish borasidagi tajribalari olamshumul ahamiyat kasb etgan. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Amir Temur nomi va uning davri bizning tariximizdan butunlay o'chirib tashlangan bir paytda Temur harbiy maktabi tajribalari, taktika va strategiyasi eng ilg'or va rivojlangan davlatlar qurolli kuchlari tizimlarida muhim qo'llanma sifatida o'rganilib kelindi[7: 403-bet].

Xulosa qilib aytganda, bugun biz jahon taraqqiyotidagi o'z o'rnimizni, o'z yo'limizni izlamoqdamiz. Darhaqiqat, ajdodlar merosini avlodlarga yetkazmoq qancha sharaflı bo'lsa, shuncha mas'uliyatli hamdir.

Biz milliy tariximizni o'rganishni, ayni paytda, umumbashariy qadriyatlarni hurmat qilishini o'z oldimizga katta vazifa sifatida qo'yanmiz. Bular, shubhasiz, milliy mustaqilligimizning g'oyaviy-siyosiy, ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy asoslarini mustahkamlashda, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

"Agarki mendan, hozirgi kunda ma'naviyatimizni asrash uchun nima qilish lozim va unga tahdid soladigan xurujlarga nimalarni qarshi qo'yish kerak, deb so'rasa, men avvalambor shu yurtda yashayotgan har qaysi inson o'zligini anglashi, qadimiy tariximiz va boy madaniyatimiz, ulug' ajdodlarimiz merosini chuqurroq o'zlashtirishi, bugungi tez o'zgarayotgan hayot voqeligiga ongli qarab, mustaqil fikrlashi va diyorimizdagi barcha o'zgarishlarga dahldorlik tuyg'usi bilan yashashi zarur, deb javob bergan bo'lardim" - deb uqtirgan edi muhtaram Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug'anievich Karimov [1: 17-bet].

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T., «O'zbekiston», 2017.
2. Karimov I. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. T.: Ma'naviyat, 2008.
3. Karimov I.A. Tarixiy xotira va inson omili-buyuk kelajagimizning garovidir. - T.: O'qituvchi, 2012.
4. Jo'rayev N. Tarix falsafasi.-T.: Ma'naviyat. 1999.
5. Murabbiy-qadriyatlar targ'ibotchisi.-J.:Sangzor, 2012.
6. Nosirov K.J. IX-X asrlarda O'rta Osiyo mutafakkirlarining ahloqiy tarbiya haqidagi g'oyalari (Al-Buxoriy va al-Farobiy) asarlari misolida. T., 2009.
7. Imom Buxoriy saboqlari jurnali. 2014.№ 2-son. "Temur tuzuklari"-milliy davlatchiligimiz tarixning namunasi sifatida.
8. Ibrohimov A., Sultonov X., Jo'rayev N. Vatan tuyg'usi. T: O'zbekiston, 1996.

ABU NASR FOROBIY TABIIY, ILMIY VA IJTIMOY BILIMLARNING ORNI HAQIDA**O'ralova Odina Ravshanovna***JDPU Pedagogika ta'limi nazariyasi kafedrası**katta o'qituvchisi, JizzaxDPU***Annotatsiya:**

Ushbu maqolada Abu Nasr Forobiyning ijodi va uning ta'lim tarbiya borasida fikrlari hamda asarlari to'g'risida atroflicha ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: *Forobiy, ta'lim, tarbiya, baxt, saodat, fozil, aql, zakovat.*

Аннотация:

В этой статье представлена подробная информация о работе Абу Насра аль-Фараби, его мыслях и работах в области образования.

Ключевые слова: *Фараби, образование, воспитание, счастливо, умение.*

Annotation:

This article provides detailed information about the work of Abu Nasr al-Farabi and his thoughts and works on education

Keywords: *Farobiy, education, upbringing, happiness, bliss, virtue, intellect, intelligence*

Forobiy ta'lim tarbiyaga bag'ishlangan asarlarida ta'lim-tarbiyaning muhurligi, unda nimalarga e'tibor berish zarurligi, ta'lim-tarbiya usullari va uslubi haqida fikr yuritadi. "Fozil odamlar shahri", "Baxt saodatga erishuv to'g'risida", "Ixo-sal-ulum", "Ilmlarning kelib chiqishi", "Aql ma'nolari to'g'risida" kabi asrlarida ijtimoiy-tarbiyaviy qarashlari o'z ifodasini topgan.

Forobiy o'z ishlarida ta'lim-tarbiyani uzviy birlikda olib borish haqida ta'lim bergan bo'lsa ham, ammo har birining insonni kamolga yetkazishda o'z o'rni va xususiyati bor ekanligini alohida ta'kidlaydi. Forobiy 873 yilda Sirdaryoning Forob degan joyida tug'iladi. U boshlang'ich ma'lumotni o'z yurtida oladi. 5 yoshdan u yozish va o'qishni bilar edi. U yoshligidanoq o'rta asr fanlarini chuqur o'rganadi. U ilmiy malakasini takomillashtirish maqsadida 10 yoshidan Shosh, Samarqand va Buxoroga kelib ta'lim oladi.

Lekin bu joylar uning ilmga bo'lgan chanqoqligini qoniqtirmaydi. U Eronning Ray, Hamadon shaharlarida bo'ladi. U umrining 40 yildan ortig'ini Bag'dodda o'tkazadi. U bir vaqtning o'zida arab, fors, yunon tillarini o'rganadi. Forobiy aniq fanlar: ilmi nujum, riyoziyot, musiqa, tabobat fanlariga qiziqadi. Lekin u ko'proq falsafa ilmi bilan shug'ullanadi. Tarixiy manbalarga ko'ra u Buxoroda bo'lgan kezlarida Buxoro amiri Mansur ibn Nux Somoniyning iltimosiga ko'ra falsafiy asar «At-tahlimiy» asarini yozadi [1;102];

O'rta asr ijtimoiy Forobiy ham ilm olish istagida Bag'dodga jo'naydi. Bag'dodda Forobiy o'rta asr fanini, turli fan sohalarini o'rganadi. Masalan, unga Yunon tilida Abu Bashar Matta (Matta ibn Yunus), tibbiyot va mantiqdan Uxanna ibn Haylon (Jilon) ta'lim bergan. Umuman, Forobiy Bag'dodda matematika, mantiq, tibbiyot, ilmi nujum, musiqa, tabiiyot, huquq, tilshunoslik, poetika bilan shug'ullandi, turli tillarni o'rgandi. Ba'zi manbalarda Forobiy 70 dan oshiq tilni bilganligi haqida gapiriladi. Abu Nasr Forobiy qomusiy olim hisoblanadi. Tadqiqotchilar uning 160 dan ortiq ilmiy asarlar yaratganligini qayd etadilar.

Forobiy taxminan 941 yillardan boshlab Damashqda yashaydi. Shahar chekkasidagi bog'da qorovul bo'lib ishlaydi va faqirona hayot kechirib, ilmiy ish bilan shug'ullanadi. 943-967 yillarda esa Halabda yashaydi. 949-950 yillarida Misrda ham bo'lgan. So'ng yana Damashqqa qaytib, shu yerda 950 yilda vafot etgan. Damashqdagi "Bob as-sag'ir" qabristoniga dafn qilingan. Rivoyatlarga ko'ra Abu Nasrning hikmat falsafani o'qishiga bir kishi sabab bo'lgan ekan. O'sha kishi unga Arastuning bir necha kitobini, shu yerda tura tursin, keyin olib ketaman deb qo'yib ketgani sabab bo'lgan, deyishadi. Ittifoqo, kitoblarga ko'zi tushib, ularning Abu Nasrning ko'ngliga ma'qul bo'lib qoladi va o'qishga kirishadi natijada yetuk faylusufga aylanadi. Haqiqatdan ham Abu Nasr Forobiy o'rta asr davri ilm-fani taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan olim, Forobiy tabiiy, ilmiy va ijtimoiy bilimlarning barcha sohalarida ilmiy ish olib borgan. Forobiy o'zidan keyin juda boy ilmiy meros